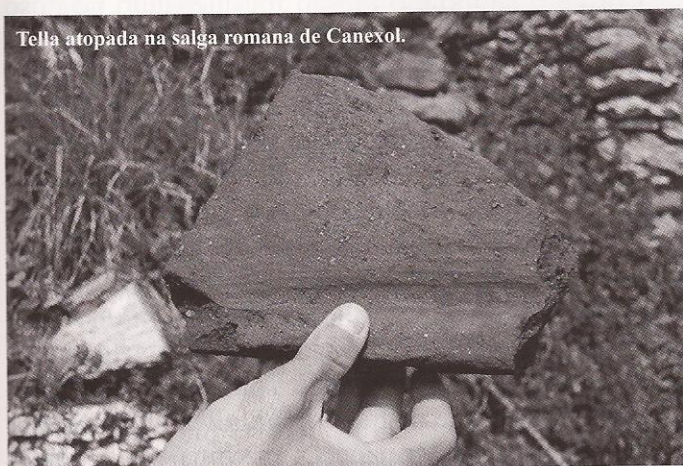

ONS, O MEU PARAÍSO DE ONTE (XI) *DE PEDRAS VELLAS; HISTORIA E CONFUSIÓN*

Por: Julio Santos Pena

Había na escola unas caixas de cartón medio escangalladas e húmidas ás que non me atrevera a tocar non sei por qué, probablemente consciente de que con só abanalaras íase espaxear o seu contido. Os nenos tampouco sabían moi ben o que tiñan porque estaban alí dende facía moito tempo, quizais máis do que eles levaban na escola. Aquel amoreamento de caixas no recuncho dunha das salas pequenas do edificio era como un misterio ao que non lle dera eu máis importancia porque tampouco era que atrancara nada o desenvolvemento normal da actividade diaria.

Corrían as semanas do curso entre temporais e días soleados e foi entón cando me decatei da existencia na Illa dun grupo de rapaces con idades, xa fóra das escolares propiamente ditas, que se dedicaban a axudar aos seus pais, ben nas tarefas do campo, ou no levado do gando ao monte, no espantar dos corvos á beira das leiras ou, nalgúns casos, na dorna en cada xornada de pesca. Empecei a pensar que aqueles xa mozos estaban destinados a ser futuros analfabetos porque, da escola gozaran pouco nos anos que lles correspondera e, una vez que se puxeran en serio a traballar, terían pouco que facer para recuperar o tempo perdido.

Tella atopada na salga romana de Canexol.

Algúns deles asomábanse pola escola nos momentos do recreo axexando polo valado cómo os nenos xogaban coa pelota naquel patio que liberáramos doutras funcións para deixalo convertido nun pequeno campo no que todos gozábamos do xogo cando o tempo o permitía. Algúns deles acabaron por saltar

e accederon a participar no xogo como os demais, o que os acercou á escola se cadra máis do que estiveran nunca na súa infancia. Pouco a pouco fun abrindo diálogo con eles que me miraban estrañados porque apreciaban en min a unha persoa nova, case como eles, que lles falaba de forma directa e amigable.

Á esquerda o Castro dos Mouros.

De forma circular. enriba do barrio de Canexol.

Ocorréuseme que, dado que aínda que a escola era unitaria, con aproximadamente trinta rapaces de todas as idades, e tendo en conta que aqueles mozos tiñan pouco que facer, invítalos a vir á escola sen máis compromiso que o de aprender algo do que non tiveran ocasión con anterioridade sen que eles tiveran a culpa de nada, ou lembrar as cousas que puideran ter esquecidas especialmente no que a contas e a escritura se refire. E só foi facer a proposta aos dous primeiros que chegaron aquel día para ver cómo se lles iluminaban as facianas e aceptaban sen ningún tipo de paliativo polo que acordamos que, ao día seguinte, estarían na escola como os demais, ben de mañanciña. E detrás deles foron incorporándose outros ata facer un grupo de seis ou sete mozos cos que, ademais de sentirme a gusto profesionalmente falando, cheguei a facer franca amizade que nalgúns casos, corenta anos despois, aínda perdura.

Foi un deles, un sábado de mañá no que determinamos que a escola precisaba un zafarrancho de limpeza (que tiñamos que facer nós mesmos porque non había ninguén contratado para este traballo), que, ao chegar á pila de caixas humedecidas fitou para elas e exclamou algo así como: - Aínda están aquí as tellas! Frase que me chamou a atención abrindo o meu interese polo contido das caixas.

- *Son tellas da Cova dos Mouros.* - aclaroume. - *Qué cova?* Preguntei desconfiando que me falaba dalgún resto arqueolóxico que podería haber na Illa. - *A dos Mouros!* Respondeu seguro do que dicía e estrañándose de que o mestre non tivera coñecemento dela.

- *Íamos alí co outro mestre, cavamos na terra e atopamos todas as tellas que están nas caixas, tamén cunchas de lapas e berberechos. Veña aquí a fóra.* - Díxome sinalando á porta da escola. - *Alí arriba é a Cova dos Mouros e desde alí trouxemos todas as tellas das caixas.*

Comprendín que estaba fronte a una novidade importante para min que, a dicir verdade, entendía moi pouco ou nada de arqueoloxía, pero aquel descubrimento picoume na curiosidade polo que decidín desmontar a pila de caixas e examinar o que nelas había. Ao luns seguinte empezamos a baixalas, unha a unha, e a extraer delas o contido de tellas e pedras que fomos estendendo polo corredor da escola ben ordenadas en catro filas. Eran tellas grosas, pedras pequenas e un sen fin de cunchas de mexillóns, vieiras, lapas, berberechos e peneiras, ademais de buguinas de varios tipos que eu nunca tal mirara. Os mozos recoñecían aqueles restos como cousa propia, ben porque axudarán ao mestre doutro momento a extráelas nas proximidades da Cova dos Mouros, ben porque aprenderan perfectamente a lección ocasional que o compañeiro lle dera daquela. Decateime de que sabían máis ca min porque me explicaban, dándolle volta as tellas.

- *Mira este sinal?... Pois é como a firma do romano que fixo a tella que marcaba co dedo o seu debuxo para cobrar ao final do traballo.* - Díciame mentres fitaba para min un pouco desconcertado de que probablemente tiña el máis coñecementos sobre o tema.

- *E estas cunchas son do cuncheiro que era o sitio onde botaban os restos da comida e como o que máis comían eran o que collían das pedras pois ían facendo os montóns.*

Outro daqueles alumnos avantaxados correu a dicir:

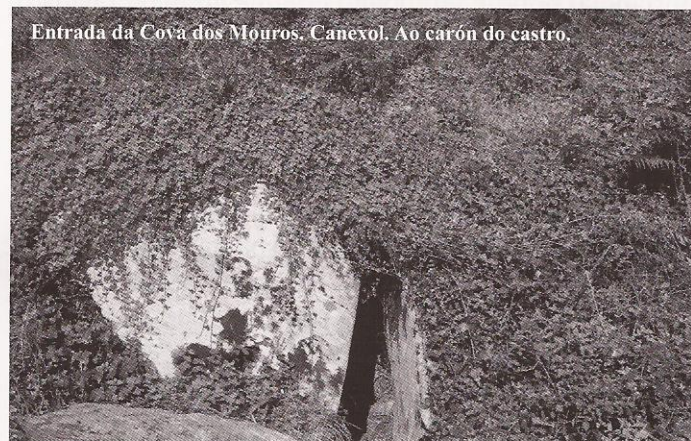
- *E alí miramos cómo había varias capas de cunchas, as de abaixo eran máis antigas.*

Confeso que as explicacións dos rapaces abriron en min unha curiosidade nunca sentida polos vestixios arqueolóxicos, entre outras cousas porque desta materia só mirara, no meu tempo de alumno, algúns debuxos nos libros de castros e poucas explicacións máis sobre os mesmos e as xente que neles vivirá. De acordo cos rapaces e en especial con máis veteranos que tiñan xa os coñecementos mínimos do tema, decidín crear un espazo museístico na sala da escola que

daba á ventá de fóra para facilitar a visión de quen pasara por alí e tivese curiosidade polo tema. Un dos rapaces díxome:

- *Esa mesma idea tivoa a noso mestre que cando recollemos estas pedras e tellas tamén as puxo nese cuarto.*

E así quedou inaugurado o noso pequeno museo arqueolóxico que, a dicir verdade, foi moi visto polas persoas que viñan á Illa de visita e no seu afán de velo todo, tamén entraban na sala e observaban aqueles restos que evidentemente, dicían moito do pasado da nosa Illa e o seu contorno, descuberta por civilizacións moi anteriores a nós que xa daquela gozaban da súa eterna beleza paisaxística e da bondade gastronómica relacionada tanto co mar como coa terra.

*****

Correu o tempo e o museo foi quedando no noso esquecemento porque era una parte fixa do entorno escolar da que faláramos xa moitas veces. Para os nenos que nun principio miraban e tocaban aquelas pezas con verdadeira ansia pensando, sobre todo, na antigüidade que atesouraban, o interese foi decaendo e o museo quedou relegado só para os visitantes que de vez en cando axexaban pola fiestra ou entraban movidos pola curiosidade na sala da exposición.

Naquel verán deu coa illa un matrimonio novo de Ourense buscando a paz que só aquel enclave daquela, que non hoxe, podería ofrecerlles para recuperarse dun gravísimo accidente de tráfico. A muller sufrirá a peor parte e despois de permanecer en coma varias semanas, recuperárase o suficiente como para querer completar alí a súa volta á normalidade. Ambos só coñecían a Illa por algunha referencia pero aos dous días de estar nela eran xa os seus máis entusiastas. Antonio, que ese era o nome do esposo, tomou pronto a miña confianza e naqueles vinte días que a parella estivo alí, fixémonos moi amigos e xuntos percorremos a Illa de

punta a chicote. Todo lles gustaba, de todo gozaban e continuamente gababan aquela tranquilidade que tanto beneficiaba a Ester na súa convalecencia.

Nunha daquelas tardes Antonio descubriu o noso mini-museo e, deseguida, deixou constancia dos seus coñecementos en arqueoloxía. Era un verdadeiro afeccionado á localización e o exame de todos os vestixios da antigüidade. Escudriñou, un por un, cada elemento dos expostos e facía comentarios deles ampliando a explicación a épocas e momentos da Prehistoria e da Historia.

- *E onde está a cova dos Mouros? Teño que visitala – dixo nun intre.*

Como fixera aquel mozo comigo, saqueino á porta e sinaleille o lugar.

- *Está claro!* – Espetoume con entusiasmo – *É un alto defensivo e o poboado debe estar pola parte de atrás. Gustaríame ir alá...*

E alá fomos ao día seguinte. No camiño, Antonio, ao que eu lle declarara a miña pouca afección polas pedras vellas, foi dando unha verdadeira lección, se cadra, para animarme a colaborar co que levaba pensado facer. Chegamos a Cova dos Mouros e decateime do sorriso do mozo que empezou a dar voltas pola zona mentres eu o esperaba sentado nunha laxe. De lonxe e de cerca explicábame cousas do que el pensaba que tiña sido aquel lugar ata que descubriu un burato entre as pedras que espertou o seu interese.

Ante a miña sorpresa, deitouse no chan porque o burato en cuestión tiña pouca altura, empezou a reptar como se de unha cobra se tratara e foise perdendo no interior daquel enigmático oco mentres dicía cousas que eu, desde fóra, apenas lle entendía:

- *Julio, ven para dentro.* - Berroume desde o interior.

- *Estas tolo!* - Respondinlle desde fóra.

- *Pasa home que non hai perigo.* - Insistiu.

A verdade é que xa me picara a curiosidade e imitando o que Antonio fixera pouco antes convertinme noutra cobra ata que me vin dentro da cova na que Antonio se atopaba deitado no chan porque non daba para poñerse de pé. Coa pequena lanterna intentaba

iluminar as paredes do interior e explicarme o que a el lle parecía que era aquel habitáculo interno pero, pola miña cabeza empezou a correr a moitas veces comentada idea de que na Illa había víboras e outras cobras. Antonio seguía dándome a lección pero daquela eu só pensaba nos bichos que poderían estar alí tan tranquilos nos seus apousentos véndose importunados por outros dous bichos humanos. E mentres Antonio falaba e facía desprazar a luz da lanterna para chamar a miña atención, fun recuando cara á saída ata que me vin liberado do perigo.

- *Antonio, eu xa estou fóra!* - berreille aliviado e coa esperanza de que el puidera saír tamén indemne e sen que o comera unha cobra calquera en tan reducido habitáculo.

Cando xa atardecía retornamos a Curro. O afeccionado arqueólogo confirmaba a existencia dun castro Celta na zona pero doume a sensación de que ía un pouco desencantado co resultado da súa exploración no interior do burato, como si para os seus adentros

recoñecese que non era máis que iso, un simple burato.

- *Habería que investigalo cun pouco máis de tempo e de luz.* - dixo.

- *Sí, pero comigo non contes que por hoxe salvámonos.*

Mentres andabamos cara a Curro Antonio botou a man ao peto do pantalón e sacou una pedra case negra cunha forma curiosa.

- *Mira, outra pedra*

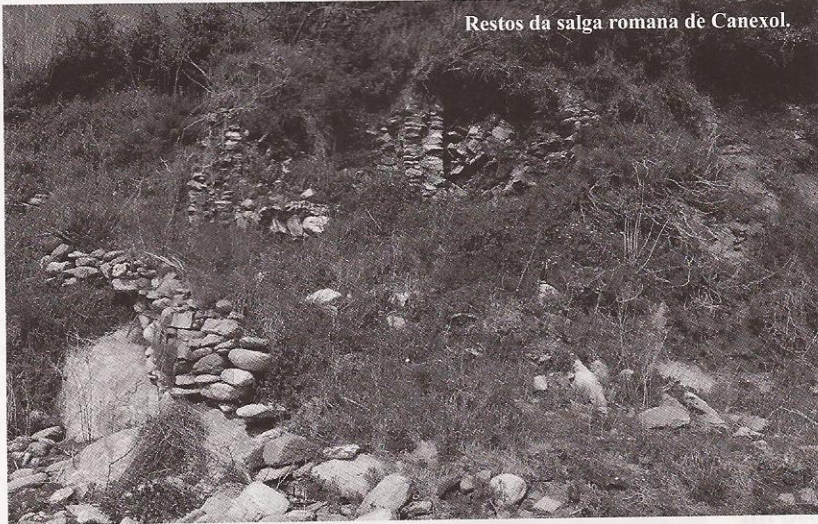
para o teu museo.

Collín aquela peza na man e examineina sen moita esperanza de saber que podería ser semellante vestixio. Comprendín que o meu amigo, de entre todas as pezas que meteu nos petos aquela tarde, aquela era a que máis interese lle ofrecía.

- *E que pode ser?* - pregunteille

- *A verdade é que non o sei pero estou seguro de que tería algunha utilidade para quen viviu aquí. Non miras que está tallada e ten esta cazoleta no centro, estas outras catro máis pequenas e no canto un fendido?... Pois iso quere dicir que tiña que ser algo útil senón importante.*

Aquela pedra foi parar a un lugar preferente no mini-museo e Antonio con unhas letras grandes e ca-

Restos da salga romana de Canexol.

ligráficas escribiu nunha cartolina: “Ferramenta localizada dentro da Cova dos Mouros. Xullo do 1972” o que daba a aquela peza un plus especial de interese.

Pasaron os días do verán. Antonio e Ester marcharan da Illa con pena e con desexos de volver. Nunca máis volvían a saber deles pero lémbroos con moito afecto cando os meus recordos percorren a Illa, a miña illa, que é frecuentemente.

Polos Santos aparecen na Illa un grupo de cinco ou seis rapaces universitarios con tendas de campaña e guitarras. Chovía e refuxiáronse na tenda de Checho á espera dunha escampada que lles permitirá acomodarse nalgún lugar. Pero seguía chovendo. E cada vez máis. E anoitecía. Os mozos miraban con desilusión e con preocupación para o ceo e chegado un momento ocorréuseme que para evitarlles máis desacougo, poderíalles ofrecer as instalacións da escola para pasar a noite. Cando llelo propuxen, o sorriso volveu ás súas facianas e encaramos a costa. Abrinlles a porta e propúxenlles que se radicaran nos corredores ou nunha pequena sala que estaba baleira ou, ata no recuncho que quedaba libre no museo. Efectivamente montaron os seus catres e volveron para a taberna de Checho onde se armou a festa coas guitarras e o bo humor daqueles rapaces que, ao día seguinte, por certo con sol a tope, gozaron da Illa e ata se bañaron en Area dos Cans como se fora verán.

Un deles, polo visto estudante de Historia da Arte, díxome que lle gustara moito o noso mini-museo e preguntoume cousas ao seu respecto. Díxenlle o que puideron pero tamén me interesei pola súa opinión sobre a estraña pedra que Antonio localizara meses antes e que lucía como principal na exposición. Aquel rapaz observouna con calma, tomouna na man, colocou cada un dos seus dedos nas respectivas cazoletas e dixo con toda seguridade:

- *Isto é una agulla de coser redes.*

Mirando a miña cara de perplexidade seguiu explicando

- *Ves? Cada xema do dedo da man vai a unha das pequenas cazoletas. A cazoleta do centro coincide coa parte da man que está debaixo do dedo polgar e*

esta fendedura que está ao borde é para enganchar e tirar das cordas ou dos cordóns cos que facían as primitivas redes que utilizaban. Colle, colle.

E para demostrarme que aquilo era así púxome a pedra na man que, en efecto, coincidía todo tal como el dixera. Apresureime a engadir naquela cartolina: “Agulla de coser redes”. E daquela en diante, aquela peza foi a reina do interese de todos os que visitaron o mini-museo e farteime de explicarlles a todos como coincidían os dedos coas cazoletas e a fendedura coas imaxinarias cordas das redes. Un tesouro.

Pasou o inverno e na primavera outro visitante acercouse á fiestra de escola pola que se podía ver a exposición. Interesado polo cartel onde poñía “Agulla de coser redes”, chamou á porta que estaba aberta e pediu permiso para entrar. Foi directamente á mesa de exposición e, tras pedir licenza, botou man da pedra. Doulle mil voltas como se non houbera máis pezas sobre a mesa e finalmente, fitándome cun sorriso dixo:

- *Isto non é una agulla de coser redes.*

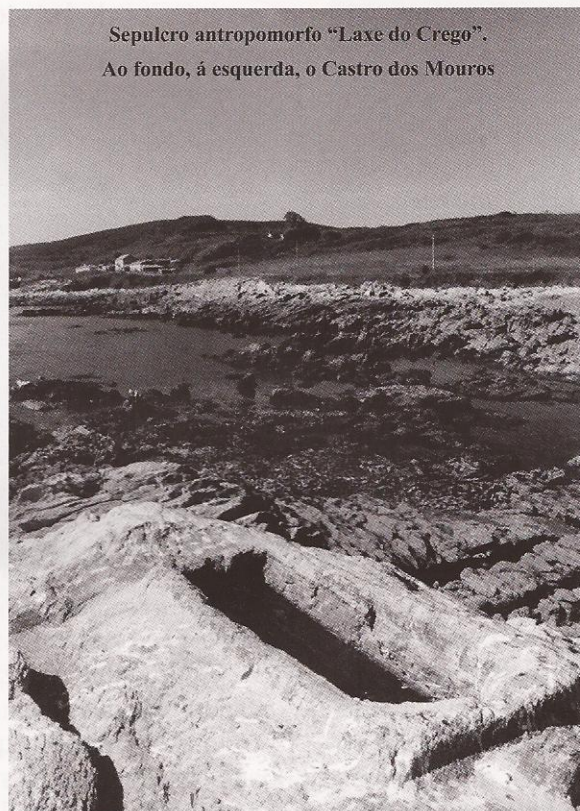
O meu gozo nun pozo!, pensei, despois de facer tantas demostracións de cosido virtual de redes de pesca prehistórica mentres poñía cara de estrañeza. Pero antes de que lle preguntara algo aquel home dixo, case desculpándose

- *Home, non sei...! O que lle pode dicir é que son profesor de Arqueoloxía e non me parece que...*

- *E logo, a vostede que lle parece que é?* - Interrompino un pouco desconsolado.

- *Pois eu creo que é a base do eixo dunha porta que xiraba sobre esta cazoleta grande. Estas outras pequenas eran para manter a porta máis ou menos aberta e a fendedura exterior está producida por puro desgaste. Non lle caiba dúbida.* - sentenciou.

Daquela pensei que aquel home estudado podía ter razón pero a min gustábame máis coser as redes. Non obstante escribían na cartolina “Tamén pode ser o eixo dunha porta”. Co tempo decateime de que aquelas dúas posibilidades engadían un maior interese pola pedra e, cada quen, recibidas as miñas explicacións de ambas, elixía a que máis lle gustaba. Cousas da Arqueoloxía.

Sepulcro antropomorfo “Laxe do Crego”.
Ao fondo, á esquerda, o Castro dos Mouros